

DOI: 10.31861/pytlit2019.99.151

УДК 821.111-96(73):791.31

**ГРА В БОГА VS ГРА В ЛЮДИНУ:
ПОСТ/ГУМАНІЗМ ВІД ФІЛІПА ДІКА ДО ДЕНІ ВІЛЬНЕВА**

Наталія Ігорівна Креницька

orcid.org/0000-0001-9591-542X

nataliakrin@gmail.com

*Кандидат філологічних наук, доцент
Кафедра романо-германської філології
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка
Вул. Остроградського, 2, 36000, м. Полтава, Україна*

Анотація. Стаття має на меті простежити зміни погляду на андроїда (тобто на копію, симулякр людини, метафору Іншого, яка дозволяє краще усвідомити основи нашої людяності) протягом півсторіччя на прикладі роману американського фантаста Філіпа Кіндред Діка „Чи мріють андроїди про електричних овець?” (1968 р.) та кінострічок за мотивами цього твору: фільму Рідлі Скотта „Той, хто біжить по лезу” (1982 р.) та його сиквела „Той, хто біжить по лезу 2049” (2017 р.), знятого Дені Вільневом. Основні методи – порівняльний аналіз указаних творів у контексті проблем гуманізму й постгуманізму та міфопоетичний підхід у вивченні християнської символіки роману та його кіноадаптацій. Робиться висновок, що всі ці автори усвідомлюють відповідальність людства за спробу грати роль Бога та віддають перевагу гуманізму, тобто спираються на ідеали антропоцентризму, а не прагнуть до докорінної трансформації людської природи та культури, яка пов’язана з постгуманізмом і трансгуманізмом. Дослідження перспективне для вивчення естетики „нової тілесності”, проблеми гіперреальності та її відображення в науково-фантастичній літературі тощо.

Ключові слова: американська література, кіномистецтво, наукова фантастика, постгуманізм, андроїд, Філіп Дік, християнська символіка.

Протягом останніх десятиліть постгуманістичні студії – гібридне відгалуження наукової фантастики, антропології, технологічних досліджень, літературознавчої теорії, філософії та футурології – перетворилися на поле запеклих академічних дискусій. Термін „постгуманний” (posthuman) виник у 1916 р., у зв’язку з роздумами про генетичну чи біонічну еволюцію людини та традиціями вікторіанської наукової фантастики, і сьогодні охоплює штучний інтелект, біотехнології, кібернетику, навіть неврологію та психологію. Спостерігається криза західної гуманістичної концепції „людського”, а також ідеї свободи волі та природного права, що розглядають природу людини як переважно постійну й незмінну [20]. У 1957 р. Джуліан Гакслі пропонує вживання терміна „трансгуманізм” для нової ідеології, яка проголошує нескінченне вдосконалення людини, засноване на новітніх відкриттях науково-технічного прогресу. Відтоді обидва терміни – постгуманізм та трансгуманізм – вживаються як споріднені або навіть синонімічні, хоча частіше другий сприймається як активна форма першого, як проект, спрямований на поліпшення людства. У роботі Донни Харавей „Маніфест кіборгів: наука, техніка та соціалістичний фемінізм наприкінці ХХ століття” (1985 р.) кіборг – біоорганічна, механічна й електронна істота, напівлюдина й напівмашина, – стає початковою метафорою дослідження шляхів позбавлення від природних та культурних протистоянь і проголошення „плинної ідентичності” (fluid identity) [11]. Стів Ніколс у „Постгуманістичному маніфесті” (1988 р.) проголошує, що „постгуманістичний рух не революційний, а неминучий” [15]. Н. Кетрін Хейлз у праці „Як ми стали постлюдством. Віртуальні тіла в кібернетиці, літературі та інформатиці” (1999 р.) висловлює таку думку: оскільки важливою функцією і людей, і машин є обробка інформації, то ми, подібно до машин, – просто процесори [12]. Зрештою, Френсіс Фукуяма у книзі „Наше постгуманістичне майбутнє: наслідки революції біотехнології” (2002 р.) обговорює небезпечний вплив біотехнології на ліберальну

демократію [10]. Усі ці автори замислюються над людськими перетвореннями в добу передових технологій. Як зазначають українські дослідники Микола Ожеван-Михайлюк та Дмитро Дубов,

світоглядно-методологічна лінія розмежування гуманістів і трансгуманістів (постгуманістів) у тлумаченні проблем технологічної сингулярності полягає, передусім, у тому, що гуманісти спираються на ідеали антропоцентризму й антропні принципи, тоді як трансгуманісти вважають подібні підходи „забобонами” класичної ньютоніанської науки, пропонуючи натомість децентрувати погляди на людину як об’єкт дослідження, порівнявши в об’єктній якості людину до інших об’єктів – тварин та інших представників світу живої природи і навіть до машин та механізмів (екологічний та машинний егалітаризм) [1, с. 38–39].

Окрім згаданих вище кіборгів, популярною метафорою дослідження сутності *homo sapiens* стає андроїд – повністю органічне, але штучне створіння, що виглядає та діє як людина. Отже, якщо природа кіборга вочевидь амбівалентна – це напівлюдина-напівмашина, то андроїд ближче до *homo sapiens* і тому викликає ще більшу морально-етичну непевність, адже амбівалентність андроїда стосується, передусім, його ідентичності (людина чи „не-людина”). Цю непевність можна простежити, наприклад, у збірнику статей „Довідник постгуманізму в кіно та на телебаченні” видавництва Пелгрейв (2015 р.), де міститься багатовекторний аналіз цього явища, але між кіборгами, роботами та андроїдами або ставиться знак рівності, або андроїди як „штучні біологічні організми, подібні до реплікантів у фільмі „Той, хто біжить по лезу” [16, с. 112], виносяться за дужки обговорення.

У цій статті ми спробуємо простежити коливання погляду на андроїда (а фактично, на копію людини, яка з’явилася на світ не шляхом народження жінкою) протягом останніх п’ятдесяти років на прикладі роману американського фантаста Філіпа Кіндред Діка „Чи мріють андроїди про електричних овець?” (*Do Androids Dream of Electric Sheep?*, 1968 р.) та кінострічок за мотивами цього твору: фільму Рідлі Скотта „Той, хто біжить по лезу” (*Blade Runner*,

1982 р.) та його сиквела „Той, хто біжить по лезу 2049” (*Blade Runner 2049*, 2017 р.), за режисурою Дені Вільнева. Наукові розвідки цих творів нечисленні або охоплюють один із них [4; 6, с. 76–77; 7; 17; 19, с. 233–258; 21], або порівнюють перший фільм із книгою [3, с. 119]. Лише в рецензії Стіва Роуза за допомогою роману та кінострічок простежується, як „змінювалися наші дистопічні страхи за останні півстоліття” [18], але стислий газетний формат, очевидно, не дозволяє критику надати порівняльний аналіз указаних творів у контексті проблем гуманізму та постгуманізму – саме таке завдання ми плануємо виконати в цій роботі.

Почнемо з роману Філіпа Кіндрета Діка „Чи мріють андроїди про електричних овець?” (*Do Androids Dream of Electric Sheep?*, 1968 р., варіант перекладу – „Чи сняться андроїдам електровівці?”), де розповідається історія „мисливця за головами” Ріка Декарда, який в отруєному радіацією й частково покинутому Сан-Франциско майбутнього переслідує андроїдів-бунтарів, оголошених поза законом на Землі. Андроїди (презирливо – „анді”), яких було створено як слуг для потреб людей, – утілення технофобії й ксенофобії Ф. Діка, американця доби „холодної війни”, – вони не просто Інші, а чужі та небезпечні саме тому, що лише аналіз кісткового мозку в мертвих андроїдів та тест на емпатію у живих дозволяють визначити, хто це – людина чи штучне створіння. Ф. Дік вочевидь протестує проти спокус постгуманізму й наголошує, що саме емпатія робить нас людьми, показуючи любов людей до тварин, багато видів яких, однак, майже щезли на Землі майбутнього після чергової світової війни. Назва роману пов’язана з тим, що у світі Ф. Діка володіння справжньою твариною є елітним символом статусу, а більшість людей може дозволити собі лише електричних тварин, як і Рік Декард, власник електровівці, що пасеться на даху його будинку.

Слід згадати, що до публікації цього твору Ф. Дік працював над дистопією „Людина у високому замку” (*The Man in the High Castle*, 1962 р.), де перемогу в Другій світовій війні одержали німці та японці. Тому фантаст вивчав історію нацизму, що, за його словами, вплинуло на написання роману „Чи мріють андроїди про електричних овець?”. Отже, для Ф. Діка андроїди – це метафора втрати емпатії, тобто ознака дегуманізації, яку несе технічний

прогрес. Але в цьому творі є певні етичні суперечності: люди співчують одне одному та тваринам, але байдужі до андроїдів, які живуть тільки 4 роки й можуть взагалі ніяк не шкодити людству, поки не виникає загроза їхнього знищення. Спостерігаємо своєрідну „гру в Бога” в романі: люди, для яких, між іншим, емпатія стає елементом масового релігійно-філософського руху під назвою мерсеризм, створюють і знищують подібних собі андроїдів, а ті мстяться за свою безпорадність, за те, що позбавлені й минулого – їхні спогади запозичені в людей та імплантовані, і майбутнього – їхнє життя суворо лімітовано. Це бунт проти людей – їхніх богів, і, водночас, спроба грати в Бога з нижчою ланкою – тваринами, з якими „анді” поводяться так само жорстоко, як люди – з ними. Оскільки на Землі залишається дедалі менше живих тварин, можна припустити, що й людей стає чимраз меншим – наприклад, емпатомодулятори для масового релігійного екстазу чи адаптери настрою для населення натякають на те, що й люди нагадують біороботів. Певна амбівалентність простежується й відносно головного героя – сам автор припускав, що Декард теж був андроїдом, не знаючи про це. Наприклад, відсутність у нього емпатії до андроїдів можна трактувати і як зверхність до „нижчих” істот, і як натяк на його нелюдську природу, а в цілому, для Ф. Діка, нездатність співчувати робить людей не кращими за „анді”, яких вони зневажають:

“Do you have information that there’s an android in the cast? I’d be glad to help you, and if I were an android would I be glad to help you?”

“An android,” he said, “doesn’t care what happens to another android. That’s one of the indications we look for.”

“Then,” Miss Luft said, “you must be an android” [5, c. 101].

Культовий твір Ф. Діка започаткував культурний нео-нуарний світ, продовжений за мотивами роману фільмом Рідлі Скотта „Той, хто біжить по лезу” (*Blade Runner*, 1982 р.) та його сиквелом „Той, хто біжить по лезу 2049” (*Blade Runner 2049*, 2017 р.), знятим Дені Вільневим.

Сценарій фільму „Той, хто біжить по лезу”, написаний Гемптоном Фенчером і Девідом Піплсом, значно відрізняється від книги, хоча й був схвалений Ф. Діком, який трохи не дожив до

прем'єри кінострічки. Тут андроїди названі реплікантами, тобто копіями, за образом і подобою людини. Вони – ніцшеанські надлюди, сильні, безстрашні, вродливі та невтомні, які є, однак, рабами, та приречені жити, як і у книзі Ф. Діка, лише 4 роки. Автори фільму роблять їх метафорою поневолених класів і змальовують зі співчуттям, яке сягає піку у фіналі, коли в останню мить життя реплікант Рой Батті рятує свого переслідувача Декарда та промовляє вражаючий монолог: свої спогади про коротке героїчне життя, що зникнуть із ним навіки, як сльози під дощем:

I've seen things you people wouldn't believe. Attack ships on fire off the shoulder of Orion. I watched C-beams glitter in the dark near the Tannhäuser Gate. All those moments will be lost in time, like tears in rain. Time to die [9].

У „Тому, хто біжить по лезу” доводиться думка, що, крім емпатії, людиною нас роблять прагнення свободи, пам'ять та усвідомлення смерті як межі, що надає цінності життю. Християнська символіка, яка у Ф. Діка стосувалася людей – пророка Вілбера Мерсера та Ріка Декарда – у творців фільму відіграє важливу роль в образах реплікантів. Одна з них, Рейчел, стає не ворогом для Декарда, як у книзі, а його рятівницею та коханою. Її ім'я – англійський варіант біблійного імені Рахіль, що означає на івриті „вівця”: напевно, Ф. Дік свідомо дав таке ім'я коханці Декарда, улюблена тварина якого теж була вівцею. У кінострічці тріаду „гри в Бога” „люди – андроїди – тварини” витісняє опозиція „люди – андроїди”, де рятівником, переслідувачем і жертвою може бути кожен, а уявлення людини, як і андроїда, про світ можуть виявитися навмисне сфабрикованими третіми особами – проблема ідентичності героїв, зокрема Декарда, у „Тому, хто біжить по лезу” теж залишається відкритою. Вважаємо не випадковим і перенесення місця дії фільму із Сан-Франциско до Лос-Анджелеса – столиці кіноіндустрії, що продукує мрії, ілюзії та міфи.

У сиквелі „Той, хто біжить по лезу 2049” (*Blade Runner 2049*, 2017 р.), сценарій якого створили Гемптон Фенчер та Майкл Грін, зростає роль жінки або її дублікату в житті суспільства, а до набору власне людських якостей додається вміння творити та християнська

ідея самопожертви, на яку в цій стрічці здатні й андроїди, передусім головний герой Кей – поліцейський, котрий спочатку вірно, як пес, служить людям і полює на своїх братів-реплікантів. Його ім'я, що складається з англійської літери „К” – це, можливо, натяк на Йозефа К., героя „Процесу” Франца Кафки, якого страчують наприкінці роману невідомо за що – „як собаку”, за останніми словами Йозефа. А в повному імені поліцейського, тобто номері KD9-3.7., на думку Ендрю Дайса, можна прочитати ім'я службового собаки K9 ([ˈkeɪnɪn], омофон слова *sa-nine* – „пес”) – саме так їх називають в англомовних країнах [7]. Узагалі фільм насичений алюзіями та ремінісценціями, передусім на історію Ісуса Христа, що дозволило критику Арену Бергстрому назвати стрічку „Христологією для реплікантів” [4]: спочатку з'являється таємниця андроїдів про якесь диво, потім стає відомо, що андроїд Рейчел народила дитину від Ріка Декарда (людини або, можливо, теж андроїда) й померла під час пологів (андроїди поки що не можуть мати дітей, попри всі зусилля жорстокого Ніандера Воллеса, голови корпорації з виробництва реплікантів, та його попередників), і Кей, який розслідує цю справу, починає думати, що він і є цією дитиною, адже його спогади про дитинство пов'язані з тими ж моментами, що відомі про це диво. Поліція та Ніандер Воллес зі своїми агентами полюють на цю дитину, аби знищити чи ставити досліди, а андроїди намагаються врятувати свою таємницю.

Кей дедалі більше відчуває себе людиною, він навіть дає собі нове ім'я – Джо (Joe), яке нагадує нам про науково-фантастичне оповідання Пола Андерсона „Зви мене Джо” (“*Call Me Joe*”, 1957 р.). Цей твір розповідає про нове життя свідомості інваліда Еда Енглсі в тілі штучно створеного „псевдокентавра розумного” – Ю-сфінкса Джо, що досліджує Юпітер, де людям знаходитися неможливо. Оповідання, яке, схоже, стало одним із джерел сценарію фільму Джеймса Кемерона „Аватар” (2009 р.), доводить, що індивідуальність – це „нервова система із закодованим у ній досвідом” (a functioning nervous system with an engrammatic pattern of experience): “He calls himself Joe now, I think – as a symbol of freedom – but he is still himself. What is the ego but continuity of existence?” [2] – ці слова Пола Андерсона про Еда відповідають і внутрішньому стану Кея / Джо. Він уже більше не „шкіряна

лялька” (skin job – так називають андроїдів у фільмі), не поліцейський пес, і навіть болюче відкриття, що Рейчел народила дівчинку, тобто він є звичайним реплікантом, а його спогади – імплантовані, не ламає героя. Сценарист Майкл Грін пояснював, що „Той, хто біжить по лезу 2049” – про „прагнення персонажа до вознесіння” [13]. Символічно, що у квартирі Кея лежить англomовний роман Володимира Набокова „Бліде полум’я” (*Pale Fire*, 1962 p.), і саме строфа із цього твору постійно використовується в поліції для перевірки благонадійності героя:

And blood-black nothingness began to spin	Й криваво-чорне небуття пустило плин
A system of cells interlinked within	Системи тісно зв’язаних клітин,
Cells interlinked within cells interlinked	Клітин, пов’язаних клітинами і цілим
Within one stem. And dreadfully distinct	Єдиним зв’язаних. І струмом білим
Against the dark, a tall white fountain played [14].	В п’їтьмі фонтан прорвався у височінь (переклад наш. – Н. К.).

Слово „interlinked” (взаємопов’язані, тісно зв’язані) є ключовим і постійно повторюваним для тестування Кея. У фільмі не пояснюється, хто і чому обрав саме цей твір для згаданої процедури й чи використовується він для інших андроїдів, але В. Набоков пише про взаємопов’язаність усього у світі, про те, як із крові та темряви виникає щось нове, а фонтан (вода – символ змін та духовності) символізує вертикаль, прорив угору. До речі, інша строфа поеми В. Набокова з роману „Бліде полум’я” розповідає про птаха, який переплутав відображення у вікні з реальністю та розбився об скло. Спочатку Кей і є таким птахом, але далі він свідомо йде на самопожертву, зрозумівши, що дитиною Ріка та Рейчел є творець ілюзій Ана Стеллін, авторка кращих програм імплантованих спогадів (“All the best memories... are hers...” [8, с. 106]). Усе взаємопов’язано: Ана, яка змушена все доросле життя провести в повній ізоляції, у лабораторії за склом, адже контакт із живими людьми може її вбити, ділиться своїм внутрішнім світом з іншими андроїдами, тобто її тато Рік Декард стає ніби колективним батьком усіх реплікантів нового покоління – і Кей рятує свого батька, ім’я якого (Rick Deckard) співзвучне з іменем

одного із засновників класичного гуманізму – Рене Декарта (René Descartes).

Отже, у цій кінострічці „гра в Бога” в опозиції „люди – андроїди” продовжується, але якщо людська гра нагадує гру в Антихриста (образ сліпого Ніандера Воллеса, голови корпорації з виробництва реплікантів, який мріє створити андроїда з репродуктивною функцією та заради цього безжально кромсає тіла й життя своїх виробів та людей), то гра андроїдів ближче до гри в Христа – наприкінці фільму (і, напевно, життя) Кей, як і Рой Батті у кінострічці Рідлі Скотта, стає людиною. Життя Роя відлітає разом із птахом під струменями дощу, а життя Кея завмирає на засніжених сходах лабораторії Ани – дощ стає снігом, Піноккіо – людиною, і співчутливий глядач під небесну музику Вангеліса, можливо, теж на мить переживає катарсис, тобто очищення – дощем, струменем фонтана, снігопадом, що складаються з тих самих молекул духовності й людяності, які пов’язують атмосферні світи Філіпа Діка, Рідлі Скотта та Дені Вільнева в єдину міфопоетичну систему.

Отже, у всіх цих світах образ андроїда стає метафорою Іншого, яка дозволяє краще усвідомити основи нашої людяності. За версією митців згаданих творів, базовим елементом, який робить нас людьми, є емпатія. У фільмі Рідлі Скотта до здатності співчувати як власне людської якості додаються прагнення свободи, пам’ять та усвідомлення смерті як межі, що надає цінності життю. Дені Вільнев та інші митці „Того, хто біжить по лезу 2049” показують, що людиною нас також роблять творчість і здатність до самопожертви. Рой гине, не здатний творити, але Кей уже живе у світі, де творить Ана, породження справжньої любові андроїда та людини або навіть двох андроїдів, мати якої принесла себе в жертву під час пологів, і спогади Ани формують внутрішні світи таких, як Кей, передаючи їм свою людяність. Від книги до останнього з фільмів християнська символіка стає чимраз виразнішою – це знову ті самі молекули, „зерна” світової культури, які залишаються незмінними й у віртуально-голографічному просторі. Варто згадати, що в історії людства християнство виникає саме серед поневолених класів, і андроїди – раби, іграшки, солдати, слуги, створені людьми заради своїх потреб, повторюють шлях своїх хазяїв. Повсталі андроїди Ф. Діка – передусім безжальні вбивці, головна мета яких –

виживання. Це аналог первісного стану людства. Андроїди Р. Скотта – переважно жорстокі й прекрасні гладіатори, які теж хочуть вижити та мстяться слабшим рабовласникам за приниження й владу над своєю долею. І лише Рой Батті – це гладіатор, здатний помилувати свого власника, а Рейчел – рабиня, спроможна покохати та врятувати хазяїна. Андроїди Д. Вільнева вже більш індивідуалізовані, навіть найсуворіші з них інколи здатні на прояви емпатії, і в цьому світі стає можливим перехід від виживання будь-якою ціною до самопожертви.

У реальному світі з моменту виходу роману Ф. Діка минуло більше п'ятдесяти років, у світі книги та її кіноадаптацій – п'ятдесят сім (дія в першій редакції роману відбувається в 1992 р., 1992–2049) або двадцять вісім (пізні редакції: 2021–2049). Ф. Дік, сучасник „холодної війни” та інтенсивного науково-технічного прогресу, боявся та не любив своїх андроїдів. Р. Скотт та інші митці „Того, хто біжить по лезу” в добу останньої гарячої фази „холодної війни” ще продовжують їх боятися, але з елементами захоплення, навіть любові. Д. Вільнев та його знімальна група, сучасники глобалізації й мультикультуралізму, часто вболівають за андроїдів і відверто співчують їм. Усі автори вивчених творів усвідомлюють відповідальність людства за „гру в Бога”, розпочату стосовно андроїдів, тобто осучасненої версії Франкенштейна. Однак послідовникам Ф. Діка хочеться вірити, що цей Франкенштейн здатний до еволюції, до своєї „гри в Бога”, тобто в людину. Вони підміняють історію Франкенштейна історією Піноккіо. Стів Роуз у рецензії на фільм Д. Вільнева згадує про гіперреальність Жана Бодрійяра: якщо копія краща за оригінал, то що ж є справжньою реальністю? [18]. Отже, андроїд Ф. Діка – це симулякр людини, що моделюється та варіюється залежно від запитів часу, а можливо, протягом півстоліття дещо моделює й саму реальність, де все пов'язано – на клітинному рівні. На нашу думку, попри великі часові інтервали між книгою, фільмом та сиквелом, на прикладі цих творів спостерігаємо вибір їхніх авторів на користь гуманізму, тобто орієнтацію на людину в її природно-духовно-душевній та екзистенційній єдності, а не прагнення до докорінної трансформації людської природи, культури й зрощення індивіда з техносферою, які пов'язані з постгуманізмом і трансгуманізмом.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення естетики „нової тілесності” на прикладі розробки теми зомбі, мутантів, роботів, андроїдів, кіборгів, аватарів; на вплив американського культу здорового тіла на фантастичну літературу й подолання страху втрати й руйнації тіла її засобами; на проблему гіперреальності та її відображення в сучасній науково-фантастичній літературі.

1. Ожеван М. А. Homo ex Machina. Філософські, культурологічні та політичні передумови формування конвергентного суспільства : монографія. Київ : НІСД, 2017. 272 с.
2. Anderson P. Call Me Joe. *Astounding Science Fiction*. April 1957. URL : https://www.baen.com/Chapters/9781625791085/9781625791085__2.htm (дата звернення: 10.01.2019).
3. Baumann R. Frankenstein 200: The Birth, Life, and Resurrection of Mary Shelley’s Monster. Bloomington, IN : Indiana University Press, 2018. 208 p.
4. Bergstrom A. “All the best memories are hers.”: The Christ Figure in Blade Runner 2049. *3 Brothers Film*. October 24, 2017. URL : <https://3brothersfilm.com/blog/2017/10/24/all-the-best-memories-are-hers-the-christ-figure-in-blade-runner-2049> (дата звернення: 10.01.2019).
5. Dick Ph. K. Do Androids Dream of Electric Sheep? New York: Ballantine Books, 1996. 244 p.
6. Dinello D. Technophobia! Science Fiction Visions of Posthuman Technology. Austin, TX : University of Texas Press, 2005. 341 p.
7. Dyce A. Blade Runner 2049: Every Easter Egg & Clue. *Screen Rant*. Oct. 08, 2017. URL : <https://screenrant.com/blade-runner-2049-easter-eggs-secret/> (дата звернення: 10.01.2019).
8. Fancher H. Blade Runner 2049 Screenplay. Directed by Denis Villeneuve. URL : <https://www.docdroid.net/WWXneXj/blade-runner-2049-shooting-script.pdf#page=2> (дата звернення: 10.01.2019).
9. Fancher H. Blade Runner Screenplay. Directed by Ridley Scott. URL : http://www.brmovie.com/Downloads/Docs/BR_Script_1981.txt (дата звернення: 10.01.2019).
10. Fukuyama F. Our posthuman future : consequences of the biotechnology revolution (1st ed.). New York : Farrar, Straus and Giroux, 2002. 256 p.
11. Haraway D. A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*. New York; Routledge, 1991. P. 149–181.
12. Hayles N. K. How We Became Posthuman. Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics. Chicago : The University of Chicago P, 1999. 350 p.

13. Hoffman J. The Writer of 'Blade Runner 2049' Answers Our Burning Questions. *Thrillist: Entertainment*. Oct. 8, 2017. URL : <https://www.thrillist.com/entertainment/nation/blade-runner-2049-explained-burning-questions> (дата звернення: 10.01.2019).
14. Nabokov V. *Pale Fire*. NY: Vintage; Reissue edition, 1989. 224 p. URL : http://www.24grammata.com/wp-content/uploads/2011/12/Nabokov-Pale-Fire-24grammata.com_.pdf (дата звернення: 10.01.2019).
15. Nichols S. The Post-Human Movement Manifesto. URL : https://dpya.org/wiki/index.php/1988_-_The_Post-Human_Movement_Manifesto_-_Steve_Nichols (дата звернення: 10.01.2019).
16. The Palgrave Handbook of Posthumanism in Film and Television / M. Hauskeller, T. D. Philbeck, C. D. Carbonell, eds. New York : Palgrave Macmillan, 2015. 450 p.
17. Parker-Flynn Ch. Joe and the “Real” Girls: Blade Runner 2049. *Gender Forum*. Issue 66. January 1, 2017. P. 69–74.
18. Rose S. „I’ve seen things you people wouldn’t believe“: what Blade Runner 2049’s dystopia tells us about 2017. *The Guardian*. 6 Oct 2017. URL : <https://www.theguardian.com/film/2017/oct/06/blade-runner-2049-dystopian-vision-seen-things-wouldnt-believe> (дата звернення: 10.01.2019).
19. Rowlands M. The philosopher at the end of the universe: philosophy explained through science fiction films. New York : T. Dunne Books/ St. Martin’s Press, 2004. 278 p.
20. Teleky R. The Cyborgs Next Door: Thinking about Posthuman Studies. *Queen's Quarterly*. Volume 122, Issue 4. Winter 2015. P. 506–517.
21. Žižek S. Blade Runner 2049: A View of Post-Human Capitalism. 30 Oct 2017. URL : <https://thephilosophicalsalon.com/blade-runner-2049-a-view-of-post-human-capitalism/> (дата звернення: 10.01.2019).

**ИГРА В БОГА VS ИГРА В ЧЕЛОВЕКА:
ПОСТ / ГУМАНИЗМ ОТ ФИЛИПА ДИКА ДО ДЕНИ ВИЛЬНЕВА**

Наталія Игоревна Криницькая

orcid.org/0000-0001-9591-542X

nataliakrin@gmail.com

Кандидат филологических наук, доцент

Кафедра романо-германской филологии

Полтавский национальный педагогический университет

имени В. Г. Короленко

Ул. Остроградского, 2, 36000, г. Полтава, Украина

Аннотация. Цель статьи – проследить изменения взгляда на андроида (т. е. на копию, симулякр человека, метафору Иного, которая позволяет лучше понять основы нашей человечности) в течение полувека на примере романа американского фантаста Филипа Киндред Дика „Мечтают ли андроиды об электроовцах?“ (1968 г.) и кинолент по мотивам этого произведения: фильма Ридли Скотта „Бегущий по лезвию“ (1982 г.) и его сиквела „Бегущий по лезвию 2049“ (2017 г.), снятого Дени Вильневом. Основные методы – сравнительный анализ указанных произведений в контексте проблем гуманизма и постгуманизма и мифопоэтический подход в изучении христианской символики романа и его киноадаптаций. Делается вывод, что все эти авторы осознают ответственность человечества за попытку играть роль Бога и отдают предпочтение гуманизму, то есть опираются на идеалы антропоцентризма, а не стремятся к коренной трансформации человеческой природы и культуры, связанной с постгуманизмом и трансгуманизмом. Исследование открывает перспективы изучения эстетики „новой телесности“, проблемы гиперреальности и ее отражения в научно-фантастической литературе и т. д.

Ключевые слова: американская литература, киноискусство, научная фантастика, постгуманизм, андроид, Филип Дик, христианская символика.

THE GOD GAME VS HUMAN GAME: POST / HUMANISM FROM PHILIP DICK TO DENIS VILLENEUVE

Nataliya Krynytska

orcid.org/0000-0001-9591-542X

nataliakrin@gmail.com

*Department of Romance and Germanic Philology
Poltava V. G. Korolenko National Pedagogical University
2 Ostrogradsky str., 36000, Poltava, Ukraine*

Abstract. The purpose of the paper is to follow the changes in the view on the android (i.e., the copy, the simulacrum of the human, the metaphor of the Other, which provides us with better understanding of the basics of our humanity) during half a century using the example of the novel “Do Androids Dream of Electric Sheep?” (1968) by Philip Kindred Dick, an American science fiction writer, and the movies based on his work: Ridley Scott’s “Blade Runner” (1982) and its sequel “Blade Runner 2049” (2017), shot by Denis Villeneuve. The main methods are an original comparative analysis of these works in the context of the problems of humanism and posthumanism and the mythopoetic approach to the study of the Christian symbolism of the novel and its film adaptations. The author concludes that the writer and film directors are aware of the responsibility of mankind for trying to play the role of God and that they all prefer humanism, that is focusing on

the ideals of anthropocentrism, rather than striving for a radical transformation of human nature and culture associated with posthumanism and transhumanism. The paper involves deep intertextual connections and shows in detail how Frankenstein story of the book becomes Pinocchio story in the movies. Consequently, it suggests prospects for studying the aesthetics of “new physicality”, the problems of hyperreality and its reflection in science fiction, etc.

Key words: American literature, cinema, science fiction, posthumanism, android, Philip Dick, Christian symbolism.

References

1. Ozhevan M. A., Dubov D. V. *Homo ex Machina. Filosofs'ki, kul'turolohichni ta politychni peredumovy formuvannia konverhentnoho suspil'stva* [Homo ex Machina. Philosophical, Cultural and Political Preconditions for the Formation of a Convergent Society]. Kyiv, 2017, 272 p. (in Ukrainian).
2. Anderson P. Call Me Joe. *Astounding Science Fiction*, April 1957. Available at: https://www.baen.com/Chapters/9781625791085/9781625791085__2.htm (accessed 10 January 2019).
3. Baumann R. *Frankenstein 200: The Birth, Life, and Resurrection of Mary Shelley's Monster*. Bloomington, IN, 2018, 208 p.
4. Bergstrom A. “All the best memories are hers.”: The Christ Figure in Blade Runner 2049. *3 Brothers Film*, October 24, 2017. Available at: <https://3brothersfilm.com/blog/2017/10/24/all-the-best-memories-are-hers-the-christ-figure-in-blade-runner-2049> (accessed 10 January 2019).
5. Dick Ph. K. (1996) [1968]. *Do Androids Dream of Electric Sheep?*. New York, 1996, 244 p.
6. Dinello D. *Technophobia! Science Fiction Visions of Posthuman Technology*. Austin, TX, 2005, 341 p.
7. Dyce A. Blade Runner 2049: Every Easter Egg & Clue. *Screen Rant*, Oct. 08, 2017. Available at: <https://screenrant.com/blade-runner-2049-easter-eggs-secret/> (accessed 10 January 2019).
8. Fancher H., Green M. *Blade Runner 2049 Screenplay*. Directed by Denis Villeneuve. Available at: <https://www.docdroid.net/WWXneXj/blade-runner-2049-shooting-script.pdf#page=2> (accessed 10 January 2019).
9. Fancher H., Peoples D. *Blade Runner Screenplay*. Directed by Ridley Scott (23 February 1981). Available at: http://www.brmovie.com/Downloads/Docs/BR_Script_1981.txt (accessed 10 January 2019).
10. Fukuyama F. *Our posthuman future : consequences of the biotechnology revolution* (1st ed.). New York, 2002, 256 p.

11. Haraway D. A Cyborg Manifesto: Science, Technology, and Socialist-Feminism in the Late Twentieth Century. In: *Simians, Cyborgs and Women: The Reinvention of Nature*. New York, 1991, pp. 149–181.
12. Hayles N. K. *How We Became Posthuman. Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics*. Chicago, 1999, 350 p.
13. Hoffman J. The Writer of 'Blade Runner 2049' Answers Our Burning Questions. *Thrillist: Entertainment*, Oct. 8, 2017. Available at: <https://www.thrillist.com/entertainment/nation/blade-runner-2049-explained-burning-questions> (accessed 10 January 2019).
14. Nabokov V. *Pale Fire*. New York, 1989, 224 p. Available at: http://www.24grammata.com/wp-content/uploads/2011/12/Nabokov-Pale-Fire-24grammata.com_.pdf (accessed 10 January 2019).
15. Nichols S. *The Post-Human Movement Manifesto*, 1988. Available at: https://dpya.org/wiki/index.php/1988_-_The_Post-Human_Movement_Manifesto_-_Steve_Nichols (accessed 10 January 2019).
16. *The Palgrave Handbook of Posthumanism in Film and Television*. Michael Hauskeller, Thomas D. Philbeck and Curtis D. Carbonell, eds. New York, 2015, 450 p.
17. Parker-Flynn Ch. Joe and the “Real” Girls: Blade Runner 2049. *Gender Forum*, 2017, January 1, Issue 66, pp. 69–74.
18. Rose S. „I’ve seen things you people wouldn’t believe”: what Blade Runner 2049’s dystopia tells us about 2017. *The Guardian*, 6 Oct 2017. Available at: <https://www.theguardian.com/film/2017/oct/06/blade-runner-2049-dystopian-vision-seen-things-wouldnt-believe> (accessed 10 January 2019).
19. Rowlands M. *The philosopher at the end of the universe : philosophy explained through science fiction films*. New York, 2004, 278 p.
20. Teleky R. The Cyborgs Next Door: Thinking about Posthuman Studies. *Queen's Quarterly*, Winter 2015, Volume 122, Issue 4, pp. 506–517.
21. Žižek S. *Blade Runner 2049: A View of Post-Human Capitalism*, 30 Oct 2017. Available at: <https://thephilosophicalsalon.com/blade-runner-2049-a-view-of-post-human-capitalism/> (accessed 10 January 2019).

Suggested citation

Krynytska N. Hra v boha vs hra v liudynu: post/humanizm vid Filipa Dika do Deni Vil’neva [The God Game vs Human Game: Post / humanism from Philip Dick to Denis Villeneuve]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2019, no. 99, pp. 151–165. (in Ukrainian). doi: 10.31861/pytlit2019.99.151.

Стаття надійшла до редакції 13.01.2019 р.
Стаття прийнята до друку 8.06.2019 р.